

XҒТАР 15.21.41
Шолу мақаласы

<https://doi.org/10.32523/3080-1893-2026-154-1-110-124>

Эмоциялар мен автобиографиялық естеліктердің байланысы

А.А. Ахильбекова¹ , А.Р. Мандыкаева*²

^{1,2}Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

(E-mail: ¹erksha_jan@mail.ru, ²mandykayeva_ar@enu.kz)

Андатпа. Бұл мақала эмоциялар мен автобиографиялық естеліктердің өзара байланысын талдауға арналған. Олар тұлғалық бірегейліктің тұтастығын және өмірлік тәжірибенің субъективті үздіксіздігін қамтамасыз ететін негізгі психикалық процес ретінде қарастырылады. Шолу халықаралық және отандық ғылыми дерекқорларда жарияланған заманауи эмпирикалық және теориялық зерттеулер негізінде дайындалды және оқиғалардың эмоционалдық реңінің естеліктерді кодтау, консолидациялау және қайта жаңғырту процестеріне әсер ету заңдылықтарын анықтайды. Сондай-ақ, тәжірибенің аффективті маңыздылығы ақпараттың іріктелуін күшейтіп, оның ұзақ мерзімге сақталуына ықпал ететініне, эмоциялық және мнемикалық жүйелердің өзара әрекеттесуінің нейророгнитивті механизмдеріне ерекше назар аударылды.

Мақалада позитивті және негативті естеліктердің қолжетімділігі, айқындығы, нақтылығы және уақыт бойынша тұрақтылығы тұрғысынан айырмашылықтары қарастырылды. Сонымен қатар, көңіл-күйге сай және онымен байланысты еске түсіру феномендері, еріксіз және травматикалық естеліктердің қалыптасу механизмдері, олардың адамның мінез-құлқы мен эмоциялық реакцияларына әсері талданды. Автобиографиялық естеліктердің жұмыс істеу ерекшеліктерін анықтайтын жас ерекшеліктері мен клиникалық факторлар, соның ішінде депрессия және посттравматикалық күйзеліс бұзылысы туралы деректер келтірілді.

Отандық психология ғылымында бұл тақырып бойынша жүйелі зерттеулердің әлі де шектеулі екенін атап өтеді, соның салдарынан автобиографиялық естеліктердің қалыптасуына әсер ететін әлеуметтік-мәдени және тарихи факторларды толық әрі жан-жақты түсіну шектеледі. Осыған байланысты зерттеудің эмпирикалық базасын кеңейту, мәдени контекст ерекшеліктерін ескеру, сондай-ақ әлеуметтік-тарихи өзгерістер жағдайында эмоциялық тәжірибені қабылдау мен түсіндірудің өзіндік қырларын қамтитын пәнаралық тәсілдерді қолдану қажеттілігі атап өтілді.

Түсті: 22.10.2025; Жөнделді: 14.01.2026; Мақұлданды: 13.02.2026; Онлайн қолжетімді: 30.03.2026

*Хат-хабар авторы

Түйін сөздер: автобиографиялық естеліктер, эмоциялар, негативті естеліктер, психикалық процестер, автобиографиялық жад, естеліктер функциясы, эмоциялық естеліктер.

Кіріспе

Автобиографиялық естеліктер – жеке өмір тәжірибесінің сақталуын, тұлғалық тұтастықтың сақталуын және өзін-өзі қабылдаудың үздіксіздігін қамтамасыз ететін негізгі когнитивті жүйелердің бірі. Автобиографиялық естеліктер маңызды функцияларды орындайды, атап айтқанда: тұлғаның осы сәттегі мінез-құлқын реттейді, болашақ туралы болжамдарды қалыптастырады, эмоциялық тепе-теңдік пен әлеуметтік байланыстарды сақтайды. Сонымен қатар, эмоциялар естеліктерді кодтау, бекіту, еске түсіру процестеріне әсер ете отырып, автобиографиялық жадтың қызмет етуінде шешуші рөл атқарады. Бұл эмоциялық естеліктер арқылы адам өзінің жеке басын қалыптастырады және өзінің өткен шағын үнемі есінде сақтайды.

Бұл тақырыпты таңдаудың өзектілігі әлемдік психологияда эмоциялар мен автобиографиялық естеліктердің арақатынасы туралы M. Conway, D. Rubin, D. Berntsen, A. Holland, L. Faul және т.б. басқа ғалымдар елеулі эмпирикалық материал жинақтауымен байланысты, алайда ғалымдар арасында әлі де бірқатар ашық сұрақтар бар (Conway M. A., 2010). Соның ішінде эмоциялық валенттіліктің есте сақтау ерекшелігіне әсері, осы процестердің мәдени және лингвистикалық модераторлары, сонымен қатар субъективті әл-ауқат пен психикалық денсаулықты қалыптастырудағы эмоциялық қуатталған естеліктердің рөлі жатады. Шетелдік зерттеулерде әмбебап механизмдерге (өзіндік есте сақтау жүйесі (Self-Memory System), эмоциялық кодтау модельдері) басты назар аударылады, бірақ мәдени факторлардың, қостілділік ерекшеліктерінің және әлеуметтік трансформациялардың автобиографиялық естеліктердің табиғатына әсері туралы деректер салыстырмалы түрде аз.

Біздің еліміз үшін бұл тақырып өте өзекті болып саналуының бірнеше себептері бар: біріншіден, отандық психологияда эмоциялар мен автобиографиялық естеліктердің арақатынасын жүйелі түрде зерттеу жеткіліксіз; екіншіден, еліміздің көптілділігі мен мәдени әртүрлілігін ескере отырып, бұл сала эмоциялық естеліктер жеке және ұжымдық сәйкестікті қалай қалыптастыратынын зерттейді. Сонымен қатар, тақырыптың практикалық маңыздылығы оны клиникалық психологияда, психотерапияда, оқу тәжірибесінде және эмоциялық бұзылулардың алдын алуда қолдану мүмкіндігімен байланысты.

Зерттеудің мақсаты – эмоциялар мен автобиографиялық естеліктердің арақатынасы туралы заманауи теориялық және эмпирикалық деректерді талдау, негізгі заңдылықтарды анықтау және қазақстандық контекстке басты назар аударып, осы саладағы одан әрі зерттеулердің перспективаларын анықтау.

Бұл жұмыстың маңыздылығын төмендегідей белгілері бойынша атауға болады:

- эмоциялар мен автобиографиялық естеліктер байланысы туралы қазіргі білімдерді жүйелеу;
- одан әрі зерттеуді қажет ететін салаларды, әсіресе қазақстандық қоғам жағдайында қалай қолдануға болатындығын анықтау;

• мәдени және лингвистикалық әртүрлілік контекстінде қолданбалы психология мен психотерапиялық тәжірибенің дамуына ықпал ету.

Зерттеудің өзектілігі

Эмоциялар мен автобиографиялық естеліктер арасындағы байланыс соңғы онжылдықтарда когнитивтік және аффективті психологияда маңызды орын алды. Бір жағынан, автобиографиялық естеліктер тұлғаның өмірлік жеке тәжірибесінің сақталуын, жеке тұлғаның қалыптасуын және үйлесімді өмірбаянының сақталуын қамтамасыз етеді. Екінші жағынан, эмоциялар қандай оқиғалардың есте сақталатынын, олардың қалай қайта құрылатынын және естеліктер тұлға құрылымына қандай формада интеграцияланатынын анықтайды. Эмоциялық тұрғыдан әсер ететін оқиғалар көбірек есте сақталады, бірақ эмоциялық бояу есте сақтаудың бұрмалануына және таңдамалылығына әкелуі мүмкін.

Бұл зерттеудің өзектілігі бірнеше факторлармен айқындалады. Біріншіден, халықаралық зерттеулердің ауқымды деректеріне қарамастан, эмоциялық валенттілік пен қарқындылықтың естеліктердің ерекшелігі мен сенімділігіне қалай әсер ететіні толық анықталмаған. Автобиографиялық естеліктерді кодтау, бекіту және қалпына келтіру процестеріндегі эмоциялардың рөліне қатысты барлық сұрақтарға нақты әрі көптеген ғалымдар келісетін ортақ жауаптар қалыптаспаған. Екіншіден, бұл саладағы зерттеулер отандық психологияда өте шектеулі. Қазақстандық үлгілер бойынша жүйелі шолулар мен эмпирикалық деректердің болмауы проблемалық жағдайды тудырады, өйткені біз бірінші кезекте аймақтың мәдени және лингвистикалық ерекшеліктерін әрдайым ескермейтін шетелдік зерттеу үлгілері мен нәтижелеріне тап болдық. Еліміздің көптілділігі мен этномәдениетінің әртүрлілігін ескере отырып, естеліктердің эмоциялық қанық болуы тек жеке тұлғаға ғана емес, сонымен бірге әлеуметтік-мәдени факторларға да байланысты болуы мүмкін екенін ескерген жөн.

Әдебиетке шолу

Классикалық өзіндік есте сақтау жүйесінің моделін Martin A. Conway әзірледі. Автобиографиялық естеліктер және оның жеке басы мен өзіндік мақсаттарымен байланысы туралы көптеген теориялық зерттеулердің қайнар бастауы ретінде қызмет етеді. Martin A. Conway кейін D. C. Rubin автобиографиялық естеліктердің құрылымы бойынша Self-Memory System теориясы мен автобиографиялық естеліктер құрылымына байланысты сыни пікірталастарға қатысты, Martin A. Conway және де өз әріптестерімен мақсатқа қол жеткізуді басқару және мақсат қою бойынша жұмыстар атқарды.

Сонымен қатар, автобиографиялық естеліктер адамның когнитивтік және эмоционалдық үдерістерінің өзара байланысын көрсететін күрделі құрылым ретінде қарастырылады. Martin A. Conway ұсынған модельге сәйкес, естеліктер тек өткен тәжірибені сақтау құралы ғана емес, сонымен қатар қазіргі мінез-құлықты реттеуге және болашақ мақсаттарды жоспарлауға ықпал етеді. Бұл жүйе иерархиялық құрылымға ие болып, жалпы өмірлік кезеңдерден бастап нақты оқиғаларға дейінгі деңгейлерді қамтиды.

Зерттеулер көрсеткендей, эмоционалдық тұрғыдан маңызды оқиғалар жадта анағұрлым тұрақты сақталады және олар жеке тұлғаның өзіндік тұжырымдамасын қалыптастыруда ерекше рөл атқарады. D. C. Rubin еңбектерінде автобиографиялық естеліктердің субъективті сипаты мен олардың қайта құрылу ерекшеліктері атап өтіледі. Яғни, адам өткен тәжірибесін әрдайым өзгеріссіз сақтамай, оны қазіргі жағдайына, сенімдеріне және әлеуметтік контекстіне сәйкес қайта өңдеп отырады.

Осы тұрғыда өзіндік есте сақтау жүйесі тұлғаның бірегейлігін қамтамасыз ететін негізгі механизмдердің бірі ретінде қарастырылады. Ол адамның өмірлік тәжірибесін жүйелеп, мағыналық байланыстар орнатуға мүмкіндік береді және психологиялық тұрақтылықты сақтауда маңызды қызмет атқарады.

Эмоциялардың естеліктерге әсерін жүйелеген негізгі авторларға келесі ғалымдар жатады: Alisha C. Holland и Elizabeth A. Kensinger (2010 жылғы шолу), Elizabeth Kensinger (валенттілік/толқу туралы кең көлемді эмпирикалық жұмыс) (Kensinger, E. A., 2009), Fiorella Dolcos, Roberto Cabeza, David LaBar (нейровизуализация бойынша зерттеулер) және James McGaugh (McGaugh, J. L., 2004), Elizabeth Phelps (эмоциялық есте сақтау қабілетін жақсартудың нейробиологиясы) сынды ғалымдар айналысты. Жалпылай атап өтетін болсақ, бұл зерттеушілер амигдала, гиппокамп және префронталды ми қыртысының эмоциялық қуатталған автобиографиялық оқиғаларды кодтау және алу кезінде өзара әрекеттесуі туралы идеяларды әзірледі.

Естеліктерді реконсолидациялау және өзгерту мәселелері бойынша Karim Nader, Joseph Le Doux, S. J. Sara жұмыстары және бірқатар кейінгі шолулар жасалды және автобиографиялық естеліктердің эмоциялық бояуын өзгертуге бағытталған интервенциялардың маңызды тұжырымдамасы мен есте сақтауды қайта біріктіру туралы идеялардың нейробиологиялық негізін құрады. Клиникалық бағытта реконсолидациялық зерттеулер Merel Kindt, Tom Beckers және Schiller & Phelps жұмыстарымен байланысты.

Зерттеу тақырыбымыздың эмпирикалық бағыты бойынша атап өтер болсақ, әуелі эмоцияның автобиографиялық естеліктерді кодтауға және консолидацияға әсері жөнінде нақтылаған орынды. Осы бағытта зерттеулер жүргізген негізгі авторлар Elizabeth Kensinger, Fiorella Dolcos, James McGaugh, Elizabeth A. Phelps, Florin Dolcos, Roberto Cabeza, Tor W. Buchanan, Stefan Hamann болды. Бұл зерттеушілер эмоциялық қуатталған оқиғалардың есте сақтау ықтималдығы жоғары екенін көрсетті (Dolcos, F., LaBar, K. S., & Cabeza, R., 2004).

Көңіл-күйге сәйкес немесе көңіл-күйге байланысты еске түсірудің ерекшеліктерін зерттеген ғалымдар ретінде, классикалық және қазіргі заманғы авторлардың қатарына Gordon Bower көңіл-күйге сәйкес келетін есте сақтау туралы алғашқы зерттеулері, Marcia B. Bower (теорияға қосқан үлесі), Teasdale мен Ellis және L. Faul, Tor W. Buchanan и E. Kensinger дайындаған заманауи шолулары кіреді. Олар ағымдық әсер валенттілік-конгруенттік мазмұнды еске түсіруді жеңілдететін құбылысты сипаттайды; көңіл-күйге тәуелді және көңіл-күйге сәйкес әсерлердің айырмашылығы да талқыланады (Faul, L., Buchanan, T. W., & Kensinger, E. A., 2024).

Инволюнтарлы (еріксіз) автобиографиялық естеліктерге назар аударған негізгі зерттеушілер: Dorthe Berntsen, David C. Rubin және кейінгі ынтымақтастықтар жасаған Berntsen мен Rubin еріксіз естеліктердің табиғатын, олардың триггерлерін және

эмоциялық қарқындылығын егжей-тегжейлі зерттеді, Rubin сонымен қатар есте сақтау қасиеттерін (vividness, reliving) зерттеді (Berntsen, D., 2010).

Жарақаттану естеліктері және ПТКС (посттравматикалық күйзеліс синдромы) мәселесін зерттеген ғалымдар: Patricia A. Resick (травма терапиясы бойынша), Richard A. Bryant, Anke Ehlers (Ehlers, A., & Clark, D. M., 2000), David M. Brewin, Bessel van der Kolk және т.б. (van der Kolk, B. A., 2014). Олар жарақаттанған естеліктердің сипаттамаларын (фрагментация, обсессия, флешбэктер), посттравматикалық бұзылулардың қалыптасу механизмдерін және терапиялық тәсілдерді, соның ішінде, экспозиция, реконсолидацияға негізделген интервенцияларды зерттеді.

Автобиографиялық естеліктердің жас ерекшеліктері мен тұлғалық ерекшеліктеріне сай зерттеулерді Dorthе Berntsen, David C. Rubin, Michael D. S. van Vreeswijk, James W. Griffith сынды ғалымдар жүргізген, сондай-ақ депрессия және J. M. G. Williams, Dalgleish, Raes ғалымдары шамадан тыс жалпыланған естеліктер (overgeneral memory) бойынша жұмыстар өткізді. Олардың зерттеулері арқылы автобиографиялық естеліктердегі жас ерекшеліктерін, эмоцияларды реттеу стилі және жеке қасиеттер мен естеліктердің ерекшелігін, айқындылығын және жиілігін өзгертетінін көрсетеді (Myin-Germeys, et al., 2009).

Ғалымдар автобиографиялық естеліктердің ерекшеліктерін, атқаратын функцияларын ғана зерттеп қоймай, сонымен қатар оларды өлшеу әдістерін де дамытты. Autobiographical Memory Test (AMT) - James Williams, Kathryn Broadbent – естеліктердің ерекшелігін бағалауға арналған кеңінен келтірілген парадигманы қолданды, ал фактор құрылымының кейінгі зерттеулерін Griffith және т.б. дамытты. Experience Sampling Method (ESM, EMA): Myin-Germeys (Williams, J. M., et al., 2007) психопатологиядағы ESM әдістемесінің негізгі авторы, ESM еріксіз естеліктерді зерттеу үшін қолданылады. Нейровизуализация/психофизиология: LaBar & Cabeza, Dolcos, Phelps (Dolcos, F., et al., 2012) естеліктердің эмоциялық кодталуын зерттеу үшін fMRI/EEG және психофизиологиялық шараларды қолдануда көшбасшы болып табылады. Реконсолидация және интервенциялар: Karim Nader (2000), Joseph Le Doux, Merel Kindt, Tom Beckers (2014) - реконсолидация механикасы және оның клиникалық қолданулары бойынша жұмыс жасады.

Автобиографиялық естеліктерді зерттеуге байланысты Қазақстандық зерттеулер туралы тоқталатын болсақ, отандық эмпиризм саласы шектеулі, қолжетімді деректер қорында негізінен тарихи және ұжымдық естеліктер, әңгімелер мен автобиографиялық дискурс бойынша зерттеулер бар, ал олардың аз бөлігінде автобиографиялық естеліктер бойынша тікелей психологиялық эмпирикалық жұмыстар жоқ. В.В. Нуркова (2015) – мәдени-тарихи тұрғыдан автобиографиялық естеліктер бойынша зерттеулер бар. А.Б.Жолмаханова — қазақтардың эмиграциясы және естеліктердің маңызы туралы аймақтық тарихи-мемориалдық перспективаға қатысты еңбектер жүргізді. А.С. Жанбосынова – Қазақстандағы құжаттар мен тарихи естеліктерді зерттеу жасады (Жанбосынова, А. С., 2022). Баяндау немесе тарихи естеліктер бойынша негізгі диссертациялық және монографиялық зерттеулерді Крупко (2023) – Қазақстандағы тарихи естеліктердің баяндауыштарының семиозына талдау тақырыбында жасады. Бұл жұмыстар ұлттық дискурстағы автобиографиялық естеліктер контекстінде қолдану үшін пайдалы, дегенмен тікелей психологиялық эксперименттер жоқ. Сонымен

қатар, отандық зерттеушілер арасында автобиографиялық естеліктердің қазіргі кездегі зерттелу деңгейі мен отандық психологияның дамуына автобиографиялық естеліктерді зерттеу маңыздылығын теориялық шолулар арқылы А.Ахильбекова (2024) мен А.Р.Мандыкаева (2024) көрсеткен. Автобиографиялық естеліктердің қалыптасуы мен қызмет етуінің әлеуметтік алғышарттарын да аталған ғалымдар өз зерттеулерінде атап өткен. Осыған сәйкес, автобиографиялық естеліктердің зерттеу аясы әзірге аз болғанымен, болашақта зерттеу перспективасының бағыттарын айқындауға болады (Ахильбекова, А. А., 2024).

Автобиографиялық естеліктерді зерттеулерге қатысты ауқымды шолу мен мета-анализдерді дайындаған бірнеше айтулы ғалымдар мен мақалалар бар, айта кетер болсақ, Holland, Kensinger (2010) - эмоциялар мен автобиографиялық естеліктердің өзара байланысына арналған ауқымды шолу мақаласын жариялайды, ал Faul et al. (2024) – Holland, Kensinger жасаған шолуын 14 жыл өткен соң қайта жаңартады, жаңа бағыттар мен мәселелерді көрсетеді. Berntsen, Rubin (2002) – Duke университетінде involuntary memories тақырыбына арналған ауқымды зерттеулер жасады.

Зерттеу әдістемесі

Бұл жұмыс эмоциялар мен автобиографиялық естеліктердің арақатынасы туралы теориялық және эмпирикалық деректерді жүйелеуге бағытталған және аналитикалық тәсілге негізделген шолу. Зерттеудің әдіснамалық негізі келесі кезеңдерді қамтиды.

Әдебиет іздеу стратегиясын анықтау кезеңіне тоқталсақ, дереккөздер халықаралық және отандық ғылыми деректер базасында іздестірілді: Scopus, Web of Science, PubMed, PsycINFO, Google Scholar, ЕҰУ Хабаршысы, РИНЦ (eLibrary.ru), CyberLeninka. Ағылшын және орыс тілдерінде түйінді сөздер ретінде келесі терминдер қолданылды: “autobiographical memory”, “emotion”, “affect”, “emotional valence”, “memory specificity”, “self-memory system”, сонымен қатар «автобиографическая память», «эмоции», «аффект», «эмоциональная валентность», «специфичность воспоминаний».

Басылымдарды іріктеу критерийлері ретінде келесі қадамдар қолданылды: 2000-2025 жылдар аралығында жарияланған мақалалар, рецензияланатын журналдардағы жарияланымдар (Scopus, Web of Science және Russian Science Citation Index базасында индекстелген), эмпирикалық зерттеулер, теориялық және шолу мақалалары және мета-талдаулар, автобиографиялық естеліктерді кодтау, бекіту және іздеу процестеріндегі эмоциялардың рөлін тікелей зерттейтін зерттеулер, мәдениетаралық және клиникалық аспектілерді қарастыратын зерттеулер қамтылды.

Мәліметтерді талдау әдістері ретінде негізгі бағыттар бойынша анықталған жарияланымдарды жүйелеу және тақырыптық талдау: теориялық модельдер (self-memory system, эмоционалдық кодтау теориясы), есте сақтау процестеріне эмоционалды әсер ету (кодтау, бекіту, іздеу), жеке айырмашылықтар (жас, мәдениет, психикалық денсаулық). Жалпы заңдылықтар мен мәдени ерекшеліктерді анықтау мақсатында шетелдік және отандық зерттеулерді салыстырмалы талдау әдісі пайдаланылды. Қолданыстағы эмпирикалық деректерді сыни талдау, қарама-қайшылықтарды анықтау.

Әдістемелік көзқарас тұрғысынан зерттеу жұмысы когнитивтік, аффективті және мәдени психологияны біріктіретін пәнаралық құрылымға негізделген. Бұл тәсіл

автобиографиялық естеліктерді тек когнитивті функция ретінде ғана емес, сонымен бірге эмоционалдық реттеумен, тұлғалық сәйкестікпен және әлеуметтік контекстпен тығыз байланысты динамикалық жүйе ретінде қарастыруға мүмкіндік береді.

Талдау кезеңдері - басылымдарды таңдау және түйінді сөздер бойынша бастапқы скрининг; тақырыпқа сәйкестік критерийлері негізінде мақала мазмұнын егжей-тегжейлі бағалау; эмпирикалық зерттеулердің теориялық негізін және негізгі бағыттарын анықтау; алынған мәліметтерді мәселенің ағымдағы жағдайын көрсететін бірыңғай аналитикалық модельге біріктіру.

Сонымен, зерттеу әдістемесі жүйелі талдау, дереккөздерді сыни салыстыру және пәнаралық синтез принциптеріне негізделген. Бұл тәсіл автобиографиялық естеліктер құрамындағы эмоциялардың рөлін жан-жақты зерттеуді қамтамасыз етеді және одан әрі зерттеудің, оның ішінде отандық ғылымда перспективалық бағыттарды анықтауға мүмкіндік береді.

Нәтижелер

Өткізілген әдебиеттерге шолу эмоциялар мен автобиографиялық естеліктердің арақатынасын зерттеудің бірқатар тұрақты заңдылықтары мен бағыттарын анықтауға мүмкіндік берді.

Эмоциялар, кодтау және консолидация процестері ретінде ең дәйекті және бірнеше рет расталған эмпирикалық фактілердің бірі - ақпаратты кодтау және біріктіру процестеріне эмоциялардың әсері. Эмоциялық қуатталған оқиғалар амигдаланы белсендіреді, ол өз кезегінде гиппокамптың жұмысын өзгеріске алып келеді – ал бұл процесс ұзақ мерзімді есте сақтаудың қалыптасуына жауапты негізгі құрылым. Бұл адамдардың қуаныш, қорқыныш немесе ашу сияқты күшті эмоциялармен жүретін оқиғаларды неліктен жақсы есте сақтайтынын түсіндіреді. Дегенмен, осы күшейтілген естеліктермен бірге «эмоциялық айқындық» құбылысы пайда болады: естеліктер бұрынғыдан гөрі жарқын және мағыналы болып көрінеді. Kensinger мен Schacter (2006) және Dolcos мен Cabeza (2002) зерттеулері эмоциялық естеліктердің дәлдігіне субъективті сенім әрқашан олардың объективті сенімділігімен сәйкес келмейтінін көрсетті. Бұл әсіресе куәгерлердің айғақтары эмоциялық факторлармен бұрмалануы мүмкін сот психологиясы сияқты практикалық қолданбалар үшін өте маңызды (Kensinger, E. A., & Schacter, D. L., 2006).

Жағымды және жағымсыз естеліктердің айырмашылығына келетін болсақ, зерттеулер қызықты парадоксты көрсетеді: жағымсыз естеліктер жиі егжей-тегжейлі болады (Kensinger, 2009; Dolcos et al., 2012), бұл қауіп-қатердің эволюциялық маңыздылығының артуына байланысты. Сонымен қатар, ұзақ мерзімді сақтау кезінде оң естеліктер тұрақты болады (Talarico & Rubin, 2003; Berntsen, 2010). Осылайша, жағымсыз эмоциялар егжей-тегжейлі есте сақтауды «ұштайды», ал жағымды эмоциялар оқиғалардың ұзақ уақыт сақталуын қамтамасыз етеді. Сонымен қатар, жағымды және жағымсыз естеліктер арасындағы тепе-теңдік мәдени контекстке әсер етеді: ұжымдық қоғамдарда мысалы, Шығыс Азия елдерінде естеліктер позитивті, әлеуметтік маңызды оқиғаларға көбірек таңдалады (Wang, 2008), ал батыс мәдениеттерінде жағымсыз өткенге жиі жүгіну байқалады.

Көңіл-күйдің есте сақтау қабілетіне әсері туралы тоқталар болсақ, көңіл-күйге сәйкес келетін және көңіл-күйге тәуелді еске түсіру құбылыстары естеліктердің эмоциялық валенттілігі қазіргі көңіл-күйге сәйкес келген кезде еске түсіру оңайырақ екенін көрсетеді. Мысалы, қайғылы жағдай кезінде адамдар қайғылы оқиғаларды еске түсіреді, ал қуанышты кезде жағымды оқиғаларды еске түсіреді. Бұл әсер эмоциялар оны эмоциялық сипаттамаларға сәйкес құрылымдай отырып, автобиографиялық естеліктерге өзіндік «қолжетімділік кілтін» жасаумен түсіндіріледі. Практикалық тұрғыдан алғанда, бұл депрессияны емдеуге әсер етеді. Депрессияға ұшыраған адамдар теріс ойлаудың патологиялық циклін күшейтетін жағымсыз естеліктерге көбірек көңіл бөледі.

Еріксіз және жарақатталған естеліктерге келер болсақ, аяқасты естеліктер көбінесе эмоциялық құрамдас бөлікке ие және бұл естеліктер ең жарқын және қарқынды деп сипатталады. Психологиялық жарақат алғаннан кейінгі оқиғалар жағдайында олар патологиялық интрузивті, фрагментті және дисфункцияға айналуы мүмкін. Бұл сипаттамалар гиппокамп және амигдаланың (эмоциялық қарқындылықпен байланысты) өзара әрекеттесуінің бұзылуымен түсіндіріледі. Қазіргі заманғы реконсолидация зерттеулері естеліктер статикалық емес екенін көрсетті: олардың эмоциялық коннотациялары қайта қосылу кезінде өзгертілуі мүмкін. Бұл жарақатталған тәжірибелерді жеңілдетуге бағытталған психотерапевтік интервенцияларға мүмкіндіктер ашады.

Жас ерекшелік және клиникалық модераторлар ретінде тұлғаның жас ерекшелігі мен психикалық жағдайы автобиографиялық естеліктерге айтарлықтай әсер етеді. Егде жастағы адамдарда «позитивті әсер» байқалады, бұл жағымды естеліктерді жақсырақ сақтауға және қайтаруға бейімділік. Бұл эмоциялық әл-ауқатты сақтаудың бейімделу механизмі болып саналады. Сонымен қатар, депрессия және жарақаттан кейінгі бұзылулары бар адамдарда «шамадан тыс жалпы есте сақтау» құбылысы байқалады, бұл олардың өткенді тиімді эмоциялық өңдеу мүмкіндігін шектейтін белгілі бір эпизодтарды қалпына келтіру қабілетсіздігін көрсетеді. Бұл тұжырымдар автобиографиялық естеліктердің психикалық денсаулықтың диагностикалық көрсеткіші және терапиялық интервенциялардың маңызды нысанасы болуы мүмкін деген идеяны қолдайды.

Әдістемелік әртүрлілік пен шектеулер эмоциялар мен автобиографиялық естеліктер зерттеу әдістерінің ішінде ең көп қолданылатыны автобиографиялық есте сақтау сынағы, көңіл-күйдің индукциялық парадигмалары, тәжірибені іріктеу әдістері және нейробейнелеу әдістері. Бұл тәсілдер есте сақтау механизмдері туралы құнды түсініктер берді, бірақ зерттеулердің көпшілігі әлі де зертханалық жағдайларда жүргізіледі. Бұл олардың «экологиялық жарамдылығын», яғни табиғи жағдайларда нақты есте сақтау процестерін көрсету қабілетін төмендетеді. Жаңа әдістемелік тәсілдер, атап айтқанда, ESM пайдалану және күнделікті жағдайларда еріксіз естеліктерді талдау - бұл олқылықты толтыру мүмкіндігіне ие, бірақ олар шектеулі болып қалады.

Талқылау

Ғылыми әдебиеттерді шолуды қорытындылай келе, эмоциялардың автобиографиялық естеліктердің қызметінде маңызды рөл атқаратыны анықталды. Оқиғалардың эмоциялық бояуы олардың есте сақтаудағы консолидациясын күшейтеді, естеліктерге

субъективті айқындық пен «тәжірибе» береді, сондай-ақ көңіл-күйге сәйкес келетін әсерлер көрсеткендей, қалпына келтіру процестеріне әсер етеді. Дегенмен, есте сақтаудың эмоциялық күшеюі әрқашан оның сенімділігіне кепілдік бермейді, бірқатар зерттеулер естеліктер жарқын болғанымен, алайда бұрмалануға ұшырауы мүмкін екенін көрсетеді.

Деректердегі қайшылықтар, ең алдымен, жағымды және жағымсыз эмоциялар арасындағы айырмашылықтарға қатысты. Кейбір авторлар егжей-тегжейлі естеліктерді қалыптастырудағы жағымсыз эмоциялардың артықшылығына назар аударады, ал басқалары жағымды естеліктердің ұзақ мерзімді тұрақтылығын атап көрсетеді. Бұл келіспеушіліктер мәдени факторлармен (Wang, 2008; Jobson & O'Kearney, 2008), эмоцияларды реттеудегі жеке айырмашылықтармен және еске түсіру контекстімен түсіндірілуі мүмкін.

Жарақатталған естеліктер зерттеулерде ерекше назар аударады. Көптеген ғалымдардың жұмысы психологиялық жарақат әкелген оқиғалар туралы естеліктер гиппокамп пен амигдаланың дисфункционалды өзара әрекеттесуімен байланысты интрузивтілік пен фрагментациямен сипатталатынын көрсетеді. Сонымен қатар, реконсолидация бойынша зерттеулер психологиялық жарақатталған естеліктердің эмоциялық бояуын өзгерту мүмкіндігін көрсетеді, бұл психотерапияның болашағына жол ашады.

Жас және жеке тұлғалық айырмашылықтар да маңызды рөл атқарады. Егде жастағы адамдарда «жағымды әсер» феномені жағымды оқиғаларды жақсы есте сақтау тенденциясымен, ал депрессияға ұшыраған науқастарда тым жалпы есте сақтау қабілетін көрсетеді, бұл белгілі бір автобиографиялық естеліктерге қол жеткізу қиындықтарымен байланысты. Бұл тұжырымдар автобиографиялық естеліктердің тек когнитивті процесс емес, сонымен қатар психикалық денсаулықтың көрсеткіші екенін көрсетеді.

Зерттеудің әдіснамалық шектеулері жасанды ынталандырулармен зертханалық эксперименттердің басым болуына қамтиды, ал нақты өмірде естеліктер күрделі әлеуметтік және мәдени контексттерден туындайды. Тәжірибені іріктеу әдістерін қолдану, сондай-ақ еріксіз естеліктерді талдау зерттеудің «экологиялық жарамдылығына» жақындауға мүмкіндік береді, бірақ мұндай тәсілдер әлі де сирек кездеседі.

Қазақ ғылыми контекстінде сезім мен автобиографиялық естеліктер мәселесі өте шектеулі. Ұжымдық және тарихи естеліктер бойынша зерттеулер жүргізілсе де атап өтер болсақ, Нуркова (2015), Жанбосынова (2022), Крупко (2023) расталған халықаралық әдістерді (мысалы, АМТ немесе ESM) қолданатын жүйелі психологиялық зерттеулер іс жүзінде жоқ. Бұл қазақстандық үлгіде осы құралдарды бейімдеу және сынау мүмкіндіктерін ашатын әдістемелік және мазмұндық алшақтықты тудырады. Құғын-сүргін, көші-қон және мәдени трансформацияның тарихи тәжірибесіне байланысты жарақатталған естеліктер мәселелеріне жоғары қызығушылықты ескере отырып, когнитивтік және мәдени психологияның тоғысында зерттеулерді дамыту отандық ғылымға да, халықаралық контекстке де айтарлықтай үлес қоса алады. Осылайша, ғылыми шолу жұмысымыз эмоциялардың автобиографиялық есте сақтау процестерінің негізгі модераторы екенін көрсетті, бірақ естеліктердің валенттілігіне, олардың сенімділігіне және мәдени ерекшелігіне байланысты қайшылықтар қалады. Қазақстандық ғылым үшін өзекті бағыт заманауи әдістерді пайдалана отырып,

мәдениетаралық және клиникалық зерттеулер жүргізу және когнитивті, аффективті және мәдени психологияны қамтитын пәнаралық тәсілді кеңейту болып табылады.

Қорытынды

Осы жүргізілген шолу эмоциялар автобиографиялық естеліктердің қызметін анықтайтын іргелі фактор екенін көрсетті. Оқиғалардың эмоциялық бояуы кодтау және консолидация процестерін күшейтеді, естеліктерге субъективті айқындық береді және олардың өздігінен еске түсіру ықтималдығын арттырады. Сонымен бірге, эмоцияларға боялған естеліктер бұрмалануға ұшырайды, әсіресе психологиялық жарақат алған тәжірибелер жағдайында, адаптивті және дезадаптивті күйлердің де көзіне айналуы мүмкін.

Зерттеу барысында анықталған қайшылықтар туралы айтар болсақ, жағымды және жағымсыз естеліктердің тұрақтылығындағы айырмашылықтар, мәдени факторлардың әсері, сонымен қатар жеке тұлғалық ерекшеліктер, атап айтқанда: жас, психикалық денсаулық, эмоцияны реттеу стилі - эмоциялар мен есте сақтаудың өзара әрекеттесуінің күрделілігін көрсетеді. Бұл когнитивті, аффективті және мәдени психологияны біріктіретін пәнаралық тәсілдің қажеттілігін көрсетеді. Зерттеулердің әдістемелік әртүрлілігі (автобиографиялық естеліктерге арналған тест сынағы мен көңіл-күйді индукциялау парадигмаларынан, Experience Sampling және нейробейнелеу әдістеріне дейін) мәселені жан-жақты зерттеуге мүмкіндік береді. Дегенмен, кросс-мәдени зерттеулер шектеулі болып қала береді, сонымен қатар көптеген эксперименттік деректер бойынша олардың жарамдылығының жеткіліксіздігін атап өтуге болады.

Бұл тақырып әсіресе отандық ғылым үшін өзекті. Көбіне автобиографиялық және ұжымдық естеліктер бойынша зерттеулер ең алдымен мәдени және тарихи тәсілдерге бағытталған, ал эксперименттік және клиникалық аспектілер іс жүзінде жоқ. Валидацияланған халықаралық әдістерді жүйелі түрде енгізу және оларды жергілікті контекстке бейімдеу бар олқылықты толтырып қана қоймайды, сонымен қатар жаһандық ғылыми білімді бірегей мәдениетаралық деректермен байытады. Осылайша, эмоциялар мен автобиографиялық естеліктердің арақатынасын қарастыру жеке тұлғаның психологиялық әл-ауқатын түсінуге, психотерапиялық тәсілдерді дамытуға және Қазақстанда ұлттық зерттеу мектебін қалыптастыруға бағытталған одан әрі зерттеулердің болашағына жол ашады.

Авторлардың қосқан үлесі

Әдістеме – Ахильбекова А.А. Мандыкаева А.Р.

Жұмыс нәтижелерін жинау мен талдау - Ахильбекова А.А.

Мәтін даярлау, рецензиялау, редакциялау - Ахильбекова А.А. Мандыкаева А.Р.

Мақаланың соңғы нұсқасын бекіту - Мандыкаева А.Р.

Әдебиеттер тізімі

Berntsen, D. (2010). The unbidden past: Involuntary autobiographical memories as a basic mode of remembering. *Current Directions in Psychological Science*, 19(3), 138–142. <https://doi.org/10.1177/0963721410370301>

Conway, M. A., & Pleydell-Pearce, C. W. (2000). The construction of autobiographical memories in the self-memory system. *Psychological Review*, 107(2), 261–288. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.107.2.261>

Conway, M. A., Rubin, D. C., Berntsen, D., & Kensinger, E. A. (2010). The self and autobiographical memory: Correspondence and coherence. *Social Cognition*, 28(5), 491–523. <https://doi.org/10.1521/soco.22.5.491.50768>

Dolcos F, Cabeza R. Event-related potentials of emotional memory: encoding pleasant, unpleasant, and neutral pictures. *Cogn Affect Behav Neurosci*. 2002 Sep;2(3):252-63. <https://doi.org/10.3758/cabn.2.3.252> .

Dolcos, F., Denkova, E., & Dolcos, S. (2012). Neural correlates of emotional memory: A review of evidence for emotion-enhanced memory and emotion's influence on retrieval. *Frontiers in Behavioral Neuroscience*, 6(3), 55–67. <https://doi.org/10.2117/psysoc.2012.80>

Dolcos, F., LaBar, K. S., & Cabeza, R. (2004). Interaction between the amygdala and the medial temporal lobe memory system predicts better memory for emotional events. *Neuron*, 42(5), 855–863. [https://doi.org/10.1016/S0896-6273\(04\)00289-2](https://doi.org/10.1016/S0896-6273(04)00289-2)

Ehlers, A., & Clark, D. M. (2000). A cognitive model of posttraumatic stress disorder. *Behaviour Research and Therapy*, 38(4), 319–345. [https://doi.org/10.1016/S0005-7967\(99\)00123-0](https://doi.org/10.1016/S0005-7967(99)00123-0)

Faul, L., Buchanan, T. W., & Kensinger, E. A. (2024). Emotion and autobiographical memory: A meta-analytic update. *Emotion Review*, 16(1), 25–40.

Kensinger, E. A. (2009). Remembering the details: Effects of emotion. *Emotion Review*, 1(2), 99–113. <https://doi.org/10.1177/1754073908100432>

Kensinger, E. A., & Schacter, D. L. (2006). Reality monitoring and memory distortion: Effects of negative, arousing content. *Memory & Cognition*, 34(2), 251–260. <https://doi.org/10.3758/BF03193403>

Kindt, M., & Beckers, T. (2014). Memory reconsolidation as an emerging treatment for emotional disorders: Strengths, limitations, challenges, and opportunities. *Annual Review of Clinical Psychology*, 10, 759–785. <https://doi.org/10.1146/annurev-clinpsy-032813-153631>

Krupko, A. (2023). Narratives of historical memory in post-Soviet Kazakhstan. *Bulletin of KazNU. Series of Psychology and Sociology*, 2(89), 73–85. https://doi.org/10.51943/2710-3994_2022_30_2_158-167

McGaugh, J. L. (2004). The amygdala modulates the consolidation of memories of emotionally arousing experiences. *Annual Review of Neuroscience*, 27, 1–28. <https://doi.org/10.1146/annurev.neuro.27.070203.144157>

Myin-Germeys, I., Oorschot, M., Collip, D., Lataster, J., Delespaul, P., & van Os, J. (2009). Experience sampling research in psychopathology: Opening the black box of daily life. *Psychological Medicine*, 39(9), 1533–1547. <https://doi.org/10.1017/S0033291708004947>

Nader, K. (2000). Memory traces unbound. *Nature Reviews Neuroscience*, 1(3), 216–219. <https://doi.org/10.1038/35044572>

Talarico, J. M., & Rubin, D. C. (2003). Confidence, not consistency, characterizes flashbulb memories. *Psychological Science*, 14(5), 455–461. <https://doi.org/10.1111/1467-9280.02453>

van der Kolk, B. A. (2014). *The body keeps the score: Brain, mind, and body in the healing of trauma*. New York: Viking.

Wang, Q. (2008). Emotion knowledge and autobiographical memory across the lifespan. *Developmental Psychology*, 44(3), 805–817. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.44.3.805>

Williams, J. M., Barnhofer, T., Crane, C., Hermans, D., Raes, F., Watkins, E., & Dalgleish, T. (2007). Autobiographical memory specificity and emotional disorder. *Psychological Bulletin*, 133(1), 122–148. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.133.1.122>

Ахильбекова, А. А. (2024). Автобиографиялық естеліктердің қалыптасуы мен қызмет етуінің элеуметтік алғышарттары. АІУ-2024: Білім, ғылым және жасанды интеллект синергиясы: идеядан тәжірибеге атты халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары.

Ахильбекова, А. А., & Мандыкаева, А. Р. (2024). Автобиографиялық естеліктердің қазіргі кездегі зерттелу деңгейі. Отандық және әлемдік психологияның дамуы: тәжірибесі, үрдістері мен болашағы атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары (Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дың 90 жылдығына арналған).

Жанбосынова, А. С. (2022). Эго-документы и культурная память в Казахстане. Вестник КазНПУ им. Абая. Серия «Психология», 1(74), 45–52.

Нуркова, В. В. (2015). Роль автобиографической памяти в структуре идентичности личности. Ежегодник Российского психологического общества. Специальный выпуск. Материалы юбилейной конференции, посвященной 120-летию Московского психологического общества. 1-том. 25-27. <https://istina.msu.ru/publications/article/3266601/>

А.А. Ахильбекова¹, А.Р. Мандыкаева*²

^{1,2}*Евразийский национальный университет им Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан*

Взаимосвязь между эмоциями и автобиографическими воспоминаниями

Аннотация. Данная статья посвящена анализу взаимосвязи эмоций и автобиографических воспоминаний как базовых психических процессов, обеспечивающих целостность личностной идентичности и субъективную непрерывность жизненного опыта. Обзор подготовлен на основе современных эмпирических и теоретических исследований, опубликованных в международных и отечественных научных базах данных, и направлен на выявление закономерностей влияния эмоциональной окраски событий на процессы кодирования, консолидации и извлечения воспоминаний. Особое внимание уделяется роли аффективной значимости переживаний в усилении селективности и долговременной фиксации информации, а также нейрокогнитивным механизмам взаимодействия эмоциональной и мнемической сфер.

В статье рассматриваются различия между позитивными и негативными воспоминаниями с точки зрения их доступности, яркости, детализированности и устойчивости во времени. Анализируются феномены конгруэнтного и связанного с настроением припоминания, механизмы формирования произвольных и травматических воспоминаний, а также их влияние на поведенческие и эмоциональные реакции индивида. Приводятся эмпирические данные о возрастных и клинических модераторах, включая депрессию и посттравматическое стрессовое расстройство, определяющих специфику функционирования автобиографической памяти.

В статье подчеркивается существующий исследовательский пробел в казахстанской психологии, где систематическая работа по данной тематике остается ограниченной, несмотря на значимость учета историко-культурного и травматического контекста формирования индивидуального и коллективного опыта, а также необходимость дальнейших междисциплинарных исследований в данном направлении.

Ключевые слова: автобиографические воспоминания, эмоции, негативные воспоминания, психические процессы, автобиографическая память, функция памяти, эмоциональные воспоминания.

A.A. Akhilbekova¹, A.R. Mandykayeva²

^{1,2}L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

The relationship between emotions and autobiographical memories

Abstract. This article is devoted to the analysis of the relationship between emotions and autobiographical memories as fundamental mental processes that ensure the integrity of personal identity and the subjective continuity of life experience. The review is based on contemporary empirical and theoretical studies published in international and national scientific databases and aims to identify patterns in how the emotional valence of events influences the processes of encoding, consolidation, and retrieval of memories. Particular attention is paid to the role of the affective significance of experiences in enhancing selectivity and long-term retention of information, as well as to the neurocognitive mechanisms underlying the interaction between emotional and mnemonic systems.

The article examines differences between positive and negative memories in terms of their accessibility, vividness, level of detail, and temporal stability. It analyzes the phenomena of mood-congruent and mood-dependent recall, the mechanisms underlying the formation of involuntary and traumatic memories, and their impact on individuals' behavioral and emotional responses. Empirical data on age-related and clinical moderators, including depression and post-traumatic stress disorder, are presented, highlighting their role in shaping the functioning of autobiographical memory.

The article emphasizes the existing research gap in Kazakhstani psychology, where systematic work on this topic remains limited despite the importance of considering the historical, cultural, and traumatic context in the formation of individual and collective experience, as well as the need for further interdisciplinary research in this field.

Keywords: autobiographical memories, emotions, negative memories, mental processes, autobiographical memory, memory function, emotional memories.

References

Akhilbekova, A. A. (2024). Avtobiografiyalyq estelikterdiń qalyptasuy men qyzmet etuiniń áleumettik alǵysharttary. [Social prerequisites for the formation and functioning of autobiographical memories.] AIU-2024: Bilim, ǵylym jáne jasandy intellekt sinergiyasy: ideyadan tázhiribeke atty halyqaralyq ǵylymi-praktikalyq konferenciya materialdary - [in Kazakh]

Akhilbekova, A. A., & Mandykaeva, A. R. (2024). Avtobiografiyalyq estelikterdiń qazırǵı kezdegi zerttelu deńgei. [The current level of research on autobiographical memories] Otandyq jáne álemdik psihologianyń damuy: tájiribesı, úrdisteri men bolaşaǵy atty halyqaralyq ǵylymi-tájiribelik konferensia materialdary (Ál-Farabi atyndaǵy QazÚU-dyń 90 jyldyǵyna arnalǵan) - [in Kazakh]

Berntsen, D. (2010). The unbidden past: Involuntary autobiographical memories as a basic mode of remembering. *Current Directions in Psychological Science*, 19(3), 138–142. <https://doi.org/10.1177/0963721410370301>

Conway, M. A., & Pleydell-Pearce, C. W. (2000). The construction of autobiographical memories in the self-memory system. *Psychological Review*, 107(2), 261–288. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.107.2.261>

Conway, M. A., Rubin, D. C., Berntsen, D., & Kensinger, E. A. (2010). The self and autobiographical memory: Correspondence and coherence. *Social Cognition*, 28(5), 491–523. <https://doi.org/10.1521/soco.22.5.491.50768>

Dolcos, F., & Cabeza, R. (2002). Event-related potentials of emotional memory: Encoding pleasant, unpleasant, and neutral pictures. *Cognitive, Affective, & Behavioral Neuroscience*, 2(3), 252–263. <https://doi.org/10.3758/cabn.2.3.252>

Dolcos, F., Denkova, E., & Dolcos, S. (2012). Neural correlates of emotional memory: A review of evidence for emotion-enhanced memory and emotion's influence on retrieval. *Frontiers in Behavioral Neuroscience*, 6(3), 55–67. <https://doi.org/10.2117/psysoc.2012.80>

Dolcos, F., LaBar, K. S., & Cabeza, R. (2004). Interaction between the amygdala and the medial temporal lobe memory system predicts better memory for emotional events. *Neuron*, 42(5), 855–863. [https://doi.org/10.1016/S0896-6273\(04\)00289-2](https://doi.org/10.1016/S0896-6273(04)00289-2)

Ehlers, A., & Clark, D. M. (2000). A cognitive model of posttraumatic stress disorder. *Behaviour Research and Therapy*, 38(4), 319–345. [https://doi.org/10.1016/S0005-7967\(99\)00123-0](https://doi.org/10.1016/S0005-7967(99)00123-0)

Faul, L., Buchanan, T. W., & Kensinger, E. A. (2024). Emotion and autobiographical memory: A meta-analytic update. *Emotion Review*, 16(1), 25–40.

Kensinger, E. A. (2009). Remembering the details: Effects of emotion. *Emotion Review*, 1(2), 99–113. <https://doi.org/10.1177/1754073908100432>

Kensinger, E. A., & Schacter, D. L. (2006). Reality monitoring and memory distortion: Effects of negative, arousing content. *Memory & Cognition*, 34(2), 251–260. <https://doi.org/10.3758/BF03193403>

Kindt, M., & Beckers, T. (2014). Memory reconsolidation as an emerging treatment for emotional disorders: Strengths, limitations, challenges, and opportunities. *Annual Review of Clinical Psychology*, 10, 759–785. <https://doi.org/10.1146/annurev-clinpsy-032813-153631>

Krupko, A. (2023). Narratives of historical memory in post-Soviet Kazakhstan. *Bulletin of KazNU. Series of Psychology and Sociology*, 2(89), 73–85. https://doi.org/10.51943/2710-3994_2022_30_2_158-167

McGaugh, J. L. (2004). The amygdala modulates the consolidation of memories of emotionally arousing experiences. *Annual Review of Neuroscience*, 27, 1–28. <https://doi.org/10.1146/annurev.neuro.27.070203.144157>

Myin-Germeys, I., Oorschot, M., Collip, D., Lataster, J., Delespaul, P., & van Os, J. (2009). Experience sampling research in psychopathology: Opening the black box of daily life. *Psychological Medicine*, 39(9), 1533–1547. <https://doi.org/10.1017/S0033291708004947>

Nader, K. (2000). Memory traces unbound. *Nature Reviews Neuroscience*, 1(3), 216–219. <https://doi.org/10.1038/35044572>

Nurkova, V. V. (2015). Röl avtobiograficheskoi pamäti v strukture identichnosti lichnosti. [The role of autobiographical memory in the structure of personal identity]. *Ejagodnik Rosiskogo psihologicheskogo obşestva. Spesiälnyi vypusk. Materialy iubileinoi konferensii, posväsennoi 120-letiu Moskovskogo psihologicheskogo obşestva. 1-tom. 25-27*. <https://istina.msu.ru/publications/article/3266601/> - [in Russian]

Talarico, J. M., & Rubin, D. C. (2003). Confidence, not consistency, characterizes flashbulb memories. *Psychological Science*, 14(5), 455–461. <https://doi.org/10.1111/1467-9280.02453>

van der Kolk, B. A. (2014). *The body keeps the score: Brain, mind, and body in the healing of trauma*. New York: Viking.

Wang, Q. (2008). Emotion knowledge and autobiographical memory across the lifespan. *Developmental Psychology*, 44(3), 805–817. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.44.3.805>

Williams, J. M. G., Barnhofer, T., Crane, C., Hermans, D., Raes, F., Watkins, E., & Dalgleish, T. (2007). Autobiographical memory specificity and emotional disorder. *Psychological Bulletin*, 133(1), 122–148. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.133.1.122>

Zhanbosinova, A. S. (2022). Ego-dokumenty i kul'turnaya pamyat' v Kazakhstane. [Ego-documents and cultural memory in Kazakhstan] *Vestnik KazNPU im. Abaya. Seriya "Psikhologiya"*, 1(74), 45–52. [in Russian]

Авторлар туралы мәлімет:

Ахильбекова А.А. – 8D03103"Психология" мамандығының үшінші курс докторанты, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Янушкевич көшесі 6, 010000, Астана, Қазақстан. erkesha_jan@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-1472-4522>

Мандыкаева А.Р. – хат-хабар авторы, психология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор. Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Янушкевич көшесі 6, 010000, Астана, Қазақстан. mandykayeva_ar@enu.kz , ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0724-7247>

Сведения об авторах:

Ахильбекова А.А. – докторант третьего курса специальности 8D03103 «Психология», Евразийский национальный университет имени Л.Н.Гумилева, улица Янушкевича 6, 010000, Астана, Қазақстан. erkesha_jan@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-1472-4522>

Мандыкаева А.Р. – автор для корреспонденции, кандидат психологических наук, ассоциированный профессор. Евразийский национальный университет имени Л.Н.Гумилева, улица Янушкевича 6, 010000, Астана, Қазақстан. mandykayeva_ar@enu.kz, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0724-7247>

Information about the authors:

Akhilbekova A.A. – third-year doctoral student of the specialty 8D03103 "Psychology", L.N. Gumilyov Eurasian National University, Yanushkevich Street 6, 010000, Astana, Kazakhstan. erkesha_jan@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-1472-4522>

Mandykayeva A.R. – corresponding author, candidate of psychological sciences, associate professor. L.N. Gumilyov Eurasian National University, Yanushkevich Street 6, 010000, Astana, Kazakhstan. mandykayeva_ar@enu.kz, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0724-7247>